

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
Närings-, trafik- och miljöcentralen

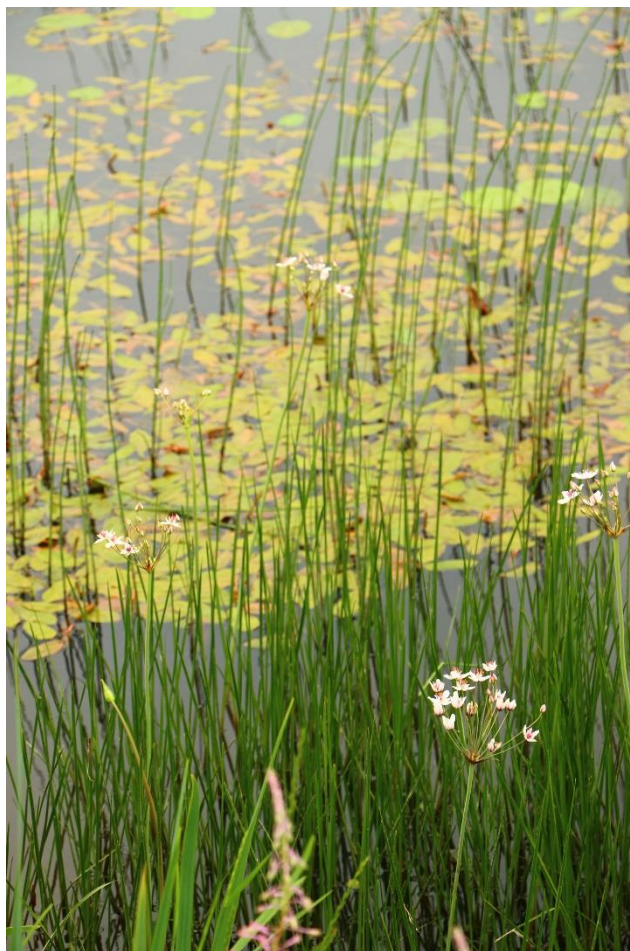

PIRKANMAA

FCG.

Pirkanmaan LUMO – Luonnon monimuotoisuusohjelma 2022–2030

LUONNOS

Kuva: Lili Scarpellini

Esipuhe

”Luonnon monimuotoisuudella eli biodiversiteetillä tarkoitetaan elämän koko kirjoa: lajien sisäistä perinnöllistä muuntelua, lajien runsautta sekä niiden elinympäristöjen monimuotoisuutta” (mm. Kouki 1993, Wilson 1995).

Käsissäsi on Suomen ensimmäinen maakunnallinen luonnon monimuotoisuusohjelma. Sen tarkoituksena on esittää yhteiset tavoitteet ja suuntaviivat sille, miten luonnon monimuotoisuutta Pirkanmaalla vaalitaan ja edistetään vuosina 2022–2030. Ohjelma on tarpeen, sillä luonnon monimuotoisuus eli biodiversiteetti ja sen tuottamat ekosysteemipalvelut ovat maailmanlaajuisesti uhattuina, ja lajien sekä luontotyyppien häviäminen on ajassamme ennennäkemättömän nopeaa. Ohjelmassa vahvistetut tavoitteet edistävät myös ihmisten hyvinvointia, kun tarvitsemamme ekosysteemipalvelut toteutuvat maakunnassa myös jatkossa. Samalla voimme jakaa hyvää esimerkkiä ja käytäntöjä muille alueille, Suomessa ja ulkomailla. Luonnon monimuotoisuutta vaalimalla voimme ehkäistä ikäviä sosioekonomisia vaikutuksia, edistää asukkaiden terveyttä ja sekä ylläpitää ja lisätä seudun vetovoimaisuutta ja viihtyisyyttä.

Ohjelma on valmisteltu Pirkanmaalla laajassa yhteistyössä sidosryhmien kanssa, ja se on yhteydessä valtakunnallisiin ja kansainvälisiin linjauksiin. Lisäksi ohjelmassa määritetyt tavoitteet luovat perustan vuoden 2022 aikana valmisteltavalle Pirkanmaan LUMO-toimenpidesuunnitelmalle, jossa täsmentyvät ne käytännön toimet, aikataulut, vastuutahot sekä muut tarpeelliset yksityiskohdat, joilla monimuotoisuutta alueella lähdetään edistämään ja turvaamaan. Toimenpidesuunnitelma rakentuu siten, että jo tähän mennessä monimuotoisuuden eteen alueella tehty työ tulee huomioiduksi ja hyväksi todettuja käytäntöjä jatketaan. Tämä ohjelma on pitkälle kantava yhteinen visio, konsensus, viitekehys, josta syötteet siirtyvät toteutettaviksi toimenpidesuunnitelman kautta. Sekä ohjelma että sen jälkeen valmistuva toimenpidesuunnitelma pyrkivät huomioimaan tarpeen systemaattiselle muutokselle, joka liittyy myös muihin aikamme haasteisiin kuten ilmastonmuutokseen. Ohjelman visio on seuraava:

-
- **Luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen maakunnassa pysähtyy ja muutosprosessi monimuotoisuuden vahvistamiseksi käynnistyy**
 - **Luonnon monimuotoisuus valtavirtaistuu ja on pirkanmaalaisten yhteinen ylpeydenaihe**
 - **Tieto ja koulutus ovat päätöksenteon ja toiminnan lähtökohdat**
 - **Yhteinen toimijuus ja luontosuhde vahvistuvat**
-

Kuva: Lili Scarpellini

Sisällys

1	Johdanto: Maakunnallisen LUMO-ohjelman viitekehys	2
2	Pirkanmaan luonnon monimuotoisuuden tila	4
2.1	Monimuotoisuutta edistävä toiminta	4
2.2	Pirkanmaan lajit ja luontotyytit	5
2.3	Monimuotoisuuden uhat ja seuranta	5
3	Ohjelman visio ja tavoitteet: Monimuotoinen, lumoava Pirkanmaa	6
4	Miten Pirkanmaan LUMO-ohjelma valmisteltiin?	11
5	Lähteet	12
6	Liitteet	13
6.1	Liite 1: Työpajojen alustukset ja sisältö, kooste	13
6.2	Liite 2: Ohjausryhmän jäsenet	15
6.3	Liite 3: Työpajoihin osallistuneet	15

Pirkanmaan LUMO – Luonnon monimuotoisuusohjelma 2022–2030

1 Johdanto: Maakunnallisen LUMO-ohjelman viitekehys

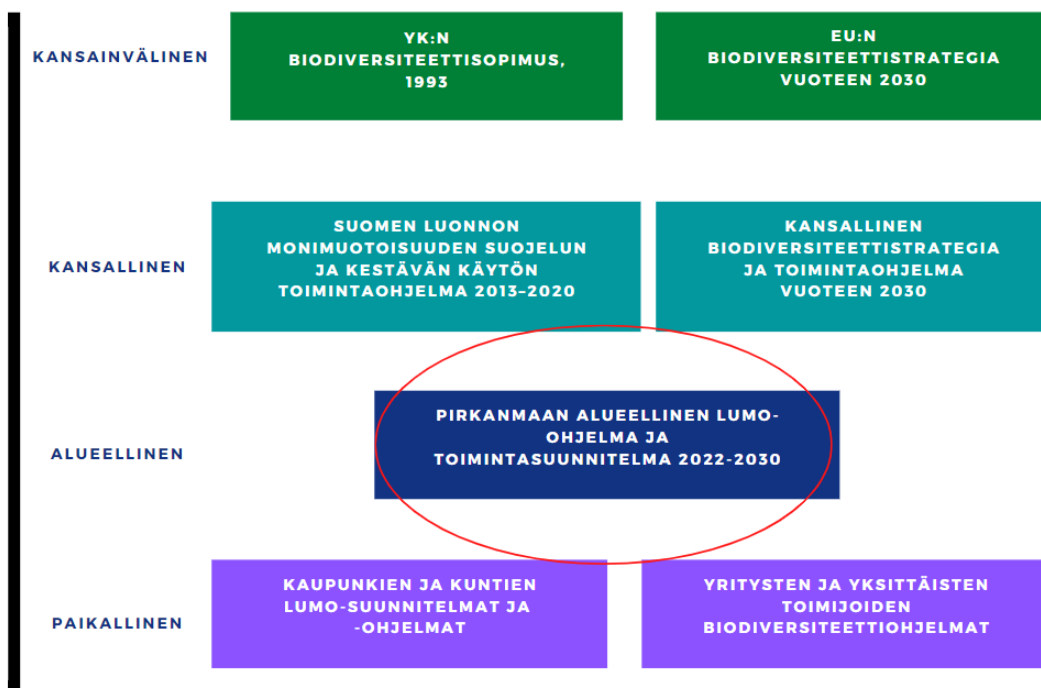
Luonnon monimuotoisuuden heikentyminen on maailmanlaajuinen ilmiö, joten ongelman ratkaisemiseksi työskennellään monilla tasoilla. **Kansainvälisesti** Suomea ohjaavat monimuotoisuuden saralla YK:n biodiversiteettisopimus vuodelta 1993 sekä EU:n ohjausmekanismit. EU:n biodiversiteettistrategian vuoteen 2030 ulottuvien toimintaehdotusten tavoitteena on varmistaa luonnon monimuotoisuuden elpyminen siten, että pitkän aikavälin biodiversiteettitavoitteet ympäristön hyvästä tilasta tulevat toteutumaan 2050 mennessä. Strategia esittää linjauksia komission ja jäsenmaiden luontopääomaa koskevista tavoitteista ja toimenpiteistä luonnon monimuotoisuuden suojelulle, eri elinympäristöjen ekologisen tilan parantamiselle, rakenteellisen muutoksen mahdollistaville tekijöille ja kansainvälisille prioriteeteille.

Kansainvälisessä monimuotoisuuspolitiikassa huomio kohdistuu nyt entistä voimakkaammin luontokadon juurisyihin, eli yhteiskunnan rakenteisiin kuten kulutustottumuksiin, jotka pitävät yllä luonnon monimuotoisuudelle haitallisia kehityskulkuja. Myös hallitusten välinen tutkijapaneeli arvioi vuonna 2019 julkaistussa arviointiraportissaan, että luontokatoa ei kyetä pysäyttämään ilman juurisyihin puuttumista. Luontokadon pysäyttäminen edellyttää siis muutoksia koko yhteiskunnassa – **yhteiskunnan ekologista siirtymää**. (Ympäristöministeriö 2022)

Kansainvälisen tason lisäksi myös **valtakunnallisessa monimuotoisuustyössä** edetään paraikaa hyvää vauhtia. Luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön kansallista strategiaa ja toimintaohjelmaa päivitetään seuraavalle kymmenvuotiskaudelle (2021–2030). Strategia ja toimintaohjelma huomioivat YK:n luonnon monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen osapuolikokouksessa asetettavat tavoitteet vuoteen 2030, EU:n biodiversiteettistrategian tavoitteet sekä kansallisesti päätettävät tavoitteet. Valmistelussa on myös uusi luonnonsuojelulaki. (Ympäristöministeriö 2022)

Pirkanmaalle valmisteltu **maakunnallinen monimuotoisuusohjelma** jalkauttaa tavoitteita kansainvälisistä ja kansallisista strategioista alueelliselle tasolle, huomioiden samalla maakunnalliset erityispiirteet. Maakunnan ohjelmaan linkittyvät myös paikallisten toimijoiden omat LUMO-ohjelmat ja suunnitelmat (kuva 1). Maakunnallisen LUMO-ohjelman toteutumista käytännön tasolla ohjaa ohjelman pohjalta valmisteltava toimenpidesuunnitelma (kuva 2).

BIODIVERSITEETTIÄ OHJAAVAT SITOUUMUKSET JA TASOT

Kuva 1. Biodiversiteettiä eli luonnon monimuotoisuutta ohjaavat keskeiset mekanismit eri tasoilla.

PIRKANMAAN LUMO-OHJELMA JA -TOIMENPIDESUUNNITELMA

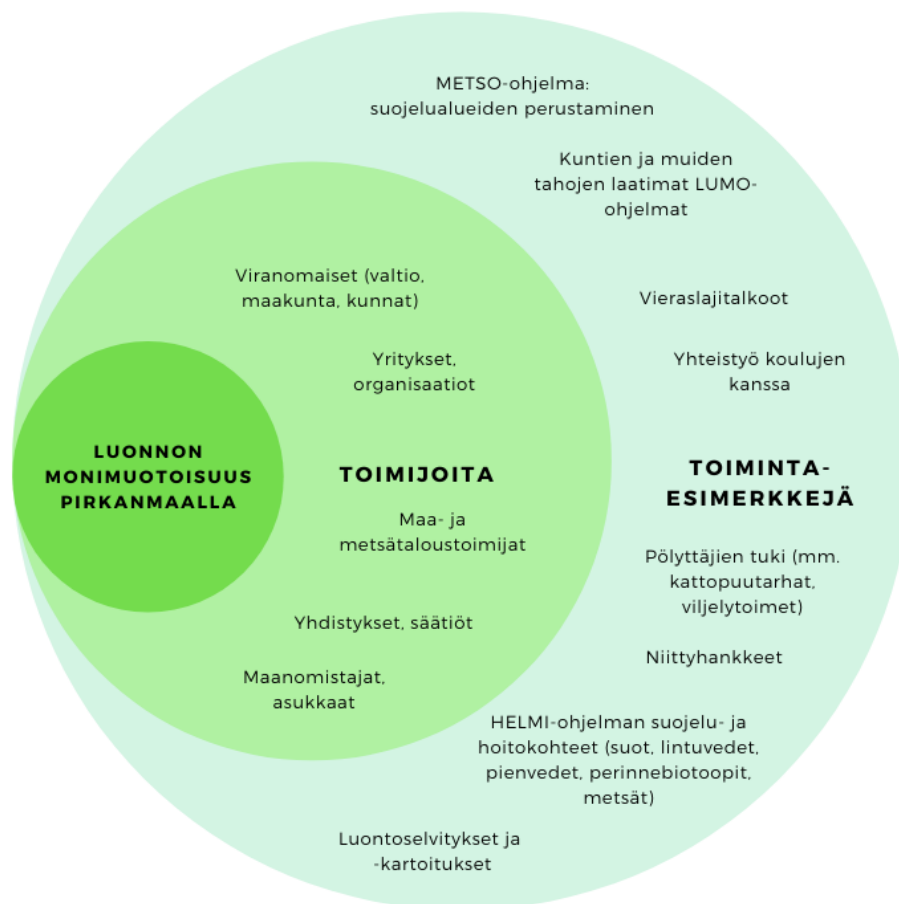

Kuva 2. Pirkanmaan LUMO-ohjelman ja tulevan toimenpidesuunnitelman rakentuminen.

2 Pirkanmaan luonnon monimuotoisuuden tila

2.1 Monimuotoisuutta edistävä toiminta

Luonnon monimuotoisuuteen liittyvää työtä on Pirkanmaalla jo tehty ja tehdään parhaillaan, joten **nyt valmistuva LUMO-ohjelma rakentuu olemassa olevan toiminnan varaan ja jatkoksi** (kuva 3). Monimuotoisuutta varjelevat ja edistävät alueella niin viranomaiset, kunnat, yhdistykset, yritykset ja organisaatiot kuin yksittäiset maanomistajat ja asukkaatkin. Aktiivisuutta on laajasti erilaisissa ympäristöissä, maaseudulta kaupunkiin ja rakennetuista ympäristöistä luonnonalueisiin. Tähänastisia monimuotoisuuteen liittyviä toimia Pirkanmaalla ovat mm. suojelualueiden perustaminen (esim. METSO-toimintaohjelma, Helmi-soidensuojeluohjelma), ennallistaminen, kunnostus ja luonnonhoito (esim. Helmi-elinympäristöohjelma ja sen osana SOTKA-hanke, Virtavesihanke), erilaiset niittyhankkeet, koulujen kanssa tehtävä yhteistyö, vieraslajien torjuntatalkoot, pölyttäjiä tukevat toimenpiteet ja kuntien valmistelemat omat LUMO-ohjelmat.

Kuva 3: Pirkanmaan luonnon monimuotoisuutta edistäviä toimijat ja joitakin esimerkkejä tähänastisista toimista.

Vuosille 2022–2030 valmistellun maakunnallisen LUMO-ohjelman tavoitteen saavuttamiseksi on tärkeää tukea ja tehostaa jo tehtyä työtä, jatkaa hyväksi havaittuja käytäntöjä sekä kannustaa uusiin aloitteisiin ja avauksiin. Samalla on tärkeää luoda **laaja-alaisia yhteyksiä** ja tunnistaa toimenpiteitä, joita voidaan linkittää myös esimerkiksi ilmastotoimiin ja elinkeinoelämään. Monimuotoisuuden vahvistuminen tukee ilmastomuutoksen torjumista ja siihen sopeutumista.

2.2 Pirkanmaan lajit ja luontotyytit

Luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen ilmenee esimerkiksi lajien ja luontotyyppien uhanalaistumisena, joten osana uuden LUMO-ohjelman laatimista Pirkanmaan lajien ja luontotyyppien uhanalaisuus on selvitetty Suomen Ympäristökeskuksen työnä (2021). Raportissa on muodostettu kokonaiskuva pirkanmaalaisen luonnon monipuolisuudesta ja erityisyydestä, ja se tuo esiin **Pirkanmaalla esiintyviä valtakunnallisesti tärkeitä lajeja ja luontotyyppejä** sekä niiden uhkatekijöitä ja toimenpidetarpeita. Selvitys tukee LUMO-ohjelmalle tarpeellisten toimenpiteiden tunnistamisessa ja ajoittamisessa. Luontotyyppillä tarkoitetaan maa- tai vesialueita, joiden kasvi- ja eliölajisto on luonteenomainen ja ympäristöstä erottuva.

Luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ei ole vain uhanalaisten lajien suojelua, mutta monimuotoisuuden edistämiseksi on tärkeää tietää riittävästi lajiston uhanalaisuudesta. Monimuotoisuuden köyhtyminen ilmenee usein uhanalaistumisena, ja uhanalaiset lajit ja luontotyytit ilmentävät myös laajemmin lajiston ja kokonaisten ekosysteemien tilaa.

Raportin mukaan Pirkanmaan luontoa luonnehtivat eteläiset ja lounaiset viljelyseudut, laaja keskinen järviolue sekä pohjoisessa Suomenselälle ulottuvat karummat maat. Valtakunnallisesti **arvokkaita lehtoalueita** on etenkin etelässä vesistöjen läheisyydessä. Pirkanmaan **harjut** ovat valtakunnallisesti erittäin merkittäviä, samoin **harjujen paahdeympäristöt ja harjulähteiköt**. Lisäksi Pirkanmaalla on kirkasvetisiä ja samalla melko runsasravinteisia järviä, jotka ovat **vesikasvilajistoltaan** poikkeuksellisen rikkaita. Maakunnan laajin yhtenäinen suoalue **Siikaneva** on eteläsuomalaisten soiden joukossa erityisen arvokas. **Pirkanmaasta valtaosa (72 %) on metsää.**

Pirkanmaalla esiintyy yli 180 luontotyyppiä, joista noin 110 eli selvästi yli puolet (60 %) on arvioitu uhanalaisiksi Etelä-Suomessa. Kaikki perinne- ja kulttuuriluontotyytit ovat uhanalaisia (Kontula ym. 2021). **Metsien luontotyypeistä 81 % ja soiden 83 % on uhanalaisia.** Sisävesien luontotyypeistä 34 % ja kallioluontotyypeistä 10 % on uhanalaisia.

Pirkanmaa on luonnotaan ja vastuulajistoltaan metsäinen maakunta, jonka metsien luontotyypeistä yli neljä viidesosaa on luokiteltu viimeisimmässä selvityksessä uhanalaisiksi. Luontotyyppien eli eri elinympäristöjen uhanalaisuus vaikuttaa suoraan kyseisissä elinympäristöissä elävän lajiston uhanalaisuuteen.

Pirkanmaalla tavataan 16 äärimmäisen uhanalaista (CR), 115 erittäin uhanalaista (EN), yli 190 vaarantunutta (VU) ja noin 370 silmälläpidettävää (NT) lajia. **Pirkanmaalla on myös kymmenkunta lajia, joiden Suomessa tunnetuista esiintymistä havaintoja on ainoastaan tai lähes ainoastaan Pirkanmaalta.** Pirkanmaan vastuulajeja, joiden säilymisen kannalta pirkanmaalaiset esiintymät ovat erityisen merkittäviä, on nimetty 113 lajia. **Pääosa Pirkanmaan valtakunnallisesti merkittävistä lajeista on metsälajeja.**

2.3 Monimuotoisuuden uhat ja seuranta

Pirkanmaan lajeihin ja luontotyyppeihin vaikuttavat merkittävästi metsätalouteen liittyvät toimet. Näiden ohella Pirkanmaan luonnon monimuotoisuutta heikentävät varsinkin lämpösaarekkeitä ja tulvia mahdollistava tiivis rakentaminen maalla, vesirakentaminen, vesien rehevöityminen sekä avoimien alueiden sulkeutuminen. Lisäksi Pirkanmaan luontoon vaikuttavat muut keskeiset

luontokadon ajurit, mm. ilmastonmuutos, elinympäristöjen pirstaloituminen ja niiden laadun heikentyminen sekä vieraslajit.

Seuranta on keskeisessä roolissa, kun pyritään tunnistamaan eri uhkien ja toimien vaikutusta luonnon monimuotoisuuden tilaan. Tällä hetkellä seurantaa toteutetaan kansallisella tasolla, mutta ei maakuntatasolla, ja seurantaa vaikeuttaa luontotiedon hajanaisuus. Vaikka tietoa on paljon, se on usein hajallaan, hankalasti löydettävissä ja toisinaan myös vaikeasti saavutettavissa. Luonnonsuojelulain uudistuksen valmistelussa on huomioitu tämä tarve ja sitä tullaan parantamaan kansallisesti. Kuitenkin myös **maakunnallisesti sekä kuntatasolla luontotiedon hallintaa on syytä parantaa** osana luonnon monimuotoisuuden turvaamista ja edistämistä.

3 Ohjelman visio ja tavoitteet: Monimuotoinen, lumoava Pirkanmaa

Monimuotoisuuden vaalimisessa huomioidaan **Pirkanmaan erityispiirteet** kuten metsäisyys, kaupungistunut ja edelleen kaupungistuva luonne sekä vesistöjen vahva rooli, mutta ohjelma tavoittelee muutosta kaikissa ympäristöissä. Samalla ollaan vahvasti tietoisia nykytilasta ja monimuotoisuuteen liittyvistä aiemmista toimista. Luonnon monimuotoisuus on voimavara, joka ylläpitää kaikkia luonnon ja ihmisen toimintamahdollisuuksia - myös taloudellisen toimintamme mahdollisuuksia.

Visionamme lumoavasta Pirkanmaasta:

-
- **Luonnon monimuotoisuuden heikkeneminen maakunnassa pysähtyy ja muutosprosessi monimuotoisuuden vahvistamiseksi käynnistyy**
 - **Luonnon monimuotoisuus valtavirtaistuu ja on pirkanmaalaisten yhteinen ylpeydenaihe**
 - **Tieto ja koulutus ovat päätöksenteon ja toiminnan lähtökohdat**
 - **Yhteinen toimijuus ja luontosuhde vahvistuvat**
-

Vision toteutumisen keskeisimpiä indikaattoreita ovat lajien ja luontotyyppien uhanalaisuuskehityksen kääntyminen positiiviseksi, suojelualueiden määrän kasvu maakunnassa sekä luonnonhoito- ja ennallistamistoimien selkeä lisäys aiempaan verrattuna.

Kuva: Lili Scarpellini

Luonnon monimuotoisuuden vahvistaminen ja valtavirtaistaminen

Ekologinen siirtymä ja lumon valtavirtaistaminen edellyttää, että luonnon tilaa edistäviä toimia tehdään yhä laajemmin perinteisen ympäristöpolitiikan sektorin ulkopuolella (Ympäristöministeriö 2022). Monimuotoisuuden tuominen taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen valtavirtaan on osa yhteiskunnan säilymiselle ja ihmistenkin hyvinvoinnille välttämätöntä kestävää siirtymää. Pirkanmaalla on tavoitteena huomioida luonnon monimuotoisuus jatkossa kaikessa toiminnassa, yhteensovittamina muihin prioriteetteihin. Jotta monimuotoisuus saadaan pysyväksi ja luontevaksi osaksi päätöksentekoprosesseja, on tärkeää saavuttaa ohjelmalle laaja hyväksyntä ja ohjelman omaksi ottaminen. Lisäksi on muistettava, että päätöksentekijöitä ovat viranomaisten lisäksi myös maanomistajat ja yksittäiset kuluttajat. Tavoitteena on läpäisevä monimuotoisuus, mikä edellyttää ajattelutapojen ja asenteiden muutosta sekä maakunnan, kuntien ja muiden keskeisten toimijoiden aktiivisuutta. Lisäksi tarvitaan myös sopivia kannustimia ja eri toimijoiden tavoitteiden yhteensovittamista.

Tietoon perustuva päätöksenteko ja toiminta

Luontotiedoilla on keskeinen rooli luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa, mutta haasteita luontotiedon hallintaan tuovat muun muassa toimijoiden paljous, erilaiset toimintatavat sekä hajallaan ja ei-käytettävissä oleva luontotieto. Luonnonsuojelulain uudistuksen valmistelussa on todettu, että laissa on tarpeen parantaa luontotiedon hallinnan sääntelyä. Tämä pätee myös Pirkanmaalla.

Viime vuosina on parannettu tutkimus- ja seurantatiedon yhteiskäyttöä luonnon monimuotoisuuden tutkimus- ja seurantatahojen sekä tiedonkäyttäjien (esim. viranomaiset, maankäytön suunnittelijat, maanomistajat) välillä. Mutta edelleen ympäristön tilaa arvioidaan vain vähäisillä tiedoilla monimuotoisuuden kehityksestä. Tämä vaatii toimia tilanteen parantamiseksi.

Toimijuuden vahvistaminen

Luonnon monimuotoisuuden kehittymissuunta on kiinni lukuisien osapuolten toimista. Ohjelman olennaisia tavoitteita on vahvistaa eri osapuolten tietoisuutta omista mahdollisuuksistaan sekä vahvistaa uusia toimintamahdollisuuksia ja yhteistyöhalua. Jokaisella on vaikutusmahdollisuuksia monimuotoisuuteen, mutta esimerkiksi metsänomistajan mahdollisuudet ovat erilaisia kuin maanviljelijän, kuluttajan, puutarhaharrastajan, kesämoikeilijän, kaupunkiasukkaan tai yrittäjän. Siten luonnon monimuotoisuus ja sen hyväksi toimiminen merkitsee eri osapuolille eri asioita.

Luontosuhteen vahvistaminen

Ihminen arvostaa sitä, minkä tuntee ja kokee läheiseksi. Monimuotoisuuden ymmärtämistä auttaa luonnontieteellinen osaaminen, mutta se on olennaiselta osin myös kokemuksellista tietoa. Erilaiset osaamiset ovat rahoituksen ohella monimuotoisuuden tukemisen olennaisia resursseja, joten yksilöllistä luontosuhdetta kannattaa vahvistaa. Osaamisia voidaan kehittää ja hyödyntää vapaaehtoistyössä, jonka merkitys monimuotoisuuden edistämisessä on suuri. Monimuotoisuudessa on olennaisesti kyse tulevien sukupolvien elinehdoista, joten asian vieminen lasten ja nuorten pariin on ensisijaisen tärkeää. Lasten luontosuhteen rakentaminen alkaa kodeista, mutta yhteiskunta voi tukea sitä päiväkodeissa ja kouluissa. Asukkaiden osallistaminen ja luontosuhteen vahvistaminen jo pienestä pitäen tuo hyötyjä monella tavoin. Monipuolisten luontoalueiden hyvän saavutettavuuden turvaaminen on oleellista luontosuhteen vahvistamisen edistämisessä.

Ohjelman tavoitteet

Ohjelman vision saavuttamiseksi on työpajatyöskentelyn pohjalta kerätty tarkempia tavoitteita eli pienempiä rakenneosasia, jotka ovat linjassa ohjelman vision kanssa. Samalla ne muodostavat lähtökohdan toimenpiteille, jotka määritellään ohjelman jälkeen valmistuvassa erillisessä toimenpidesuunnitelmassa.

Ohjelman läpileikkaavuus ja vaikuttavuus → monimuotoisuuden vahvistuminen

1. Otetaan monimuotoisuus osaksi kaikkea toimintaa, esimerkiksi huomioimalla se kaikilla maankäytön tasoilla, riippumatta kunta- ja hallinnollisista rajoista.
2. Tehdään konkreettisia, kohdennettuja, hyväksyttäviä monimuotoisuustekoja maakunnan laajuisesti. Keskitetään toimia myös ihmisen rakentamiin ja muokkaamiin ympäristöihin.
3. Varataan luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen riittävät resurssit.
4. Huomioidaan luonnon monimuotoisuus laajasti eri ympäristöissä, esimerkiksi
 - maa- ja metsätalousmailla yhdessä maan- ja metsänomistajien sekä viljelijöiden kanssa: monimuotoisuutta edistävät käsittelytavat, vapaaehtoisuus ja hyödyt elinkeinotoiminnalle
 - kuntien omistamissa taajamametsissä ja virkistysalueilla: ylihoitamisesta monimuotoisuutta lisäävään hallittuun hoitamattomuuteen
 - vesialueilla ja soilla: eliöstön ekologisen tilan parantaminen, suoluonnon suojelu ja ennallistaminen
 - kulttuuriympäristöissä: perinnebiotooppien laaja tarkastelu ja ennallistaminen
 - kaupunkiluonnossa ja taajamaympäristöissä: luontopohjaisten ratkaisujen mahdollisuudet ja hyödyt, läpäisevien pintojen, luonnonkasvien, ketojen ja urbaanin lähivihreän lisääminen
 - yksityisillä pihilla: ohjeet ja tuki monimuotoisuuden lisäämiseksi
5. Varmistetaan viherrakenteiden ja ekologisten käytävien asema yhdessä maanomistajien kanssa yli kuntarajojen. Edistetään myös alueen kansallispuistojen välisiä yhteyksiä. Pyritään saamaan paras vaikuttavuus vapaaehtoisen suojelun sopimuksista rakentamalla yhtenäistä verkostoa.
6. Tiedostetaan luonnon monimuotoisuuden kytkökset muihin aikamme haasteisiin kuten ilmastomuutokseen ja etsitään ratkaisuja kokonaisvaltaisesti.

Viestintä, tunnettuus ja asenteet → monimuotoisuuden valtavirtaistuminen

7. Lisätään monikanavaisella, vaikuttavalla viestinnällä ymmärrystä luonnon monimuotoisuuden merkityksestä ihmisen olemassaololle, terveydelle, taloudelle ja hyvinvoinnille sekä jaetaan tietoa keinoista edistää sitä.
8. Luodaan positiivista ilmapiiriä tuomalla esille toimivia, onnistuneita esimerkkejä lumon edistämisestä, maakunta-, kaupunki-, ja asukastasot huomioiden. Lumo maakunnan myyntivaltiksi! Innostetaan ja mahdollistetaan mm. kampanjoiden avulla.
9. Tarjotaan kaikille helposti lähestyttävää tietoa lumoon vaikuttamisesta: metsänkäsittelyn ja viherrakenteiden vaihtoehdot, uhanalaisten lajien suojelun mahdollisuudet tai tulva-alueiden ennallistaminen maanomistajan kannalta edullisilla tavoilla, yrityksille tietoa vaihtoehdoista monimuotoisuuden parantamiseen toimipisteissä, jne.

10. Tiedotetaan maakunnan ja kuntien omista sekä yhdistysten ja viranomaisten kanssa tehtävistä yhteisistä hankkeista yhteistyössä paikallisten medioiden kanssa. Luodaan yhteinen viestintäkanava paikallisille vaikuttamismahdollisuuksille (talkoot, luonnonhoitokohteet, niittyhankkeet, ym.), lomo-asiantuntijaverkoston keskustelulle ja selvitystiedon jakamiselle.
11. Huomioidaan viestinnässä monikanavaisuus, tiedon saavutettavuus, laaja yleisö ja sen monikielisyys. Hyödynnetään opasteita luonnossa, asukasiloja ja yhdistystapaamisia, perinteisiä medioita ja somea.
12. Kasvatetaan yhteisellä työllä maakunnan luonnon monimuotoisuutta. Nostetaan esiin Pirkanmaan upeita luontokohteita ja viestitään että maakunta on niistä ylpeä.

Osaaminen, koulutus ja tietoon perustuva toiminta → tietopohjaisuus

13. Vahvistetaan osaamista tukemalla yhteistyötä ja lisäämällä koulutustarjontaa, tavoitteena mahdollistaa laajan lajikirjon elinehdot erilaisissa elinympäristöissä.
14. Hyödynnetään tutkimustietoa, tunnistetaan hyvät käytännöt, toimivat konkreettiset teot ja jatketaan jo käytössä olevia tehokkaita menettelytapoja. Jaetaan osaamista myös muille.
15. Seurataan Pirkanmaan luonnon tilaa jatkossa aktiivisesti ja säännöllisesti. Tuodaan aiemmista selvityksistä kerätty tieto kaikkien saataville. Hyödynnetään vapaaehtoisten asiantuntijoiden keräämiä havaintoja ja seurantatietoja.
16. Parannetaan uhanalaisten luontotyyppien tunnistamista kentällä tutkittuun tietoon nojautuvalla koulutuksella, joka tavoittaa ja tuo laajasti yhteen eri toimijoita. Edistetään koulutussisältöjen muuttumista monimuotoisuutta paremmin huomioiviksi kaikilla koulutusasteilla.
17. Helpotetaan maakuntatason luontoarvojen huomioimista kokoamalla tiedot yhteen paikkaan. Maakuntatason tietojärjestelmä yhdistetään kansalliseen luontotietojärjestelmään.
18. Lisätään niin yksityisten kuin poliittisten päätöksentekijöidenkin tietoisuutta ja ymmärrystä luonnon monimuotoisuudesta sekä lajeista ja luontotyypeistä.
19. Edistetään ymmärrystä ilmastonmuutoksen ja luonnon monimuotoisuuden välisistä vuorovaikutussuhteista ja ratkotaan mahdollisia ristiriitoja tutkimustietoon pohjautuen. Etsitään ja kokeillaan aktiivisesti uusia toimintatapoja ja keinoja ylläpitää luonnon monimuotoisuutta.
20. Hoidetaan ja kunnostetaan uhanalaisia luontotyypppejä ja uhanalaisten lajien elinympäristöjä, jotka on tunnistettu Pirkanmaasta tehdyssä selvityksessä.
21. Tuetaan tiedotusta ja koulutusta järjestöjen ja yhdistysten kautta.

Vapaa- ja omaehtoisuus, sitoutuminen, vastuu → vahva toimijuus ja luontosuhde

22. Tuetaan asukkaiden, maanomistajien, järjestöjen ja vesiosuuskuntien omaa tekemistä sekä vapaaehtoisuutta ja aktiivisuutta. Vahvistetaan eri toimijaorganisaatioiden (järjestöt, kunnat, yritykset) tekemistä ja yhteistyötä luonnonhoidossa ja luontoarvojen vaalimisessa. Annetaan jokaiselle mahdollisuus osallistua.

23. Tunnistetaan toimintaa estävät rakenteelliset ongelmat ja hallinnolliset vaatimukset, mahdollistetaan vapaaehtoisuus ja omaehtoisuus.
24. Sitoutetaan pirkanmaalaiset luonnon monimuotoisuuden edistämiseen viestimällä selkeästi ja tunnistamalla eri tahojen vaikutusmahdollisuudet ja vastuut.
25. Tuetaan tekemistä. Tuki voi olla esimerkiksi taloudellisia kannustimia, markkinalähtöistä rahoitusta ja hyötyä (esim. rakennetun ympäristön ja metsätalouden sertifikaatit), viranomaisneuvontaa, yhteistyöprojektien rakentamista ja mukaan kutsumista, palkintoja, jne.
26. Varmistetaan että kaikilla maakunnan asukkailla on mahdollisuudet tehdä omia toimia luonnon hyväksi aina kerrostalopihoista ja kaupunkikiinteistöistä maaseudun metsiin ja maataloihin, mahdollistaen ja vastuuttaen sekä yksityiset että julkiset toimijat. Hyödynnetään osallistamisessa myös talkoot ja yritysvastuuohjelmat.
27. Kannustetaan luonnon monimuotoisuuden tukemiseen vapaaehtoisuuden kautta. Selvitetään mahdollisuuksia erilaisten kompensaatioiden käyttöön.
28. Laajennetaan koulujen ja päiväkotien osallistumista järjestöjen, yritysten, kuntien ym. toimijoiden lomo-hankkeisiin. Näin tarjotaan lapsille ja nuorille näkökulmia omiin mahdollisuuksiin torjua luontokatoa ja hyödyntää uusiutuvia luonnonvaroja kestäväällä tavalla.
29. Kannustetaan asukkaita osallistumaan seurojen ja järjestöjen kautta omakohtaiseen monimuotoisuustyöhön.
30. Tarjotaan taloudellisia mahdollisuuksia tukea monimuotoisuutta. Laajennetaan monimuotoisuuden turvaamisen rahoituspohjaa.

Kuva: Lili Scarpellini

4 Miten Pirkanmaan LUMO-ohjelma valmisteltiin?

Pirkanmaan LUMO-ohjelman valmistelu käynnistyi Pirkanmaan ELY-keskuksen ja Pirkanmaan liiton yhteistyönä keväällä 2021. Ohjelman kokoamisesta ovat vastanneet ELY-keskuksen ja liiton asiantuntijoiden muodostama sihteeristö ja konsulttiyhtiö FCG, jonka työpanos keskittyi erityisesti osallistamistyöpajoihin. Ohjelman suunnitteluun ja valmisteluun on osallistunut laajasti eri toimijoita sisältäen julkishallinnon (ELY, liitto, kunnat), seurakunnat, etu- ja kansalaisjärjestöt sekä yritykset. Ohjelmaa on rakennettu lukuisissa asian tiimoilta pidetyissä työpajoissa sekä työryhmätyöskentelyn kautta että sähköisillä osallistamismenetelmillä. Sisältö on keskeisiltä osiltaan koottu ja keskustellen arvotettu työpajoihin osallistuneiden asiantuntijoiden kanssa. Työpajojen anti on tiivistettynä ohjelman liitteissä (Liite 1).

Ohjelmaan liittyvät päätökset ja linjaukset on hyväksytty Pirkanmaan ELY-keskuksen ja Pirkanmaan liiton yhdessä nimittämässä ohjausryhmässä (Liite 2), jossa asiantuntijat ovat edustaneet seuraavia tahoja: Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitto MTK, Tampereen kaupunki, Parkanon kaupunki, Tampereen yliopisto, Metsäkeskus, AhlmanEdu sekä Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan piiri. Ohjausryhmän työnä vahvistettiin mm. ohjelman vision pääteemat.

Työn alussa koottiin ja työhön kutsuttiin mukaan muiden toimijoiden lisäksi neljä asiantuntijatyöryhmää käsittelemään monimuotoisuutta omista näkökulmistaan. Ryhmät koottiin siten, että ne kattoivat kaikki monimuotoisuuden kannalta keskeiset toimintaympäristöt maakunnassa. Lista kaikista työpajatyöskentelyyn osallistuneista tahoista on raportin lopussa (Liite 3). Ryhmät olivat:

- Metsät ja suot
- Maatalousympäristöt ja perinnebiotoopit
- Vesiluonto
- Rakennettu ympäristö

Kunnille ja seurakunnille sekä järjestöille järjestettiin samaten omat työpajansa. Ensimmäinen kuntatyöpaja järjestettiin kesäkuussa 2021, samoin järjestötyöpaja. Kuntatyöpajassa keskusteltiin siitä, miten maakunnan LUMO-ohjelma voisi hyödyttää kuntien luontotyötä kunnan eri tehtäväkentillä (mm. maankäyttö ja suunnittelu, metsien ja viheralueiden hoito, luontotieto, ym.). Samalla pyrittiin tunnistamaan mahdollisia esteitä ja ristiriitoja hyötyjen toteutumiselle. Kesäkuun järjestötyöpajassa pohdittiin sitä, miten järjestöt voisivat osallistua LUMO-ohjelman toteuttamiseen. Keskustelussa pyrittiin tunnistamaan hyvät toimintamuodot, joita olisi syytä jatkaa ja vahvistaa, sekä kartoittamaan mahdollisia huonoja kokemuksia. Uusia ideoita haettiin sille, miten yhdistysten ja kansalaisjärjestöjen rooli luontotyössä voisi olla jatkossa vahvempi.

Kesän ensimmäisten työpajojen jälkeen valmistelu jatkui ja kaikki ryhmät kokoontuivat marras-joulukuussa 2021. Keskustelua pohjustettiin teemaan luotsaavilla vierailija-alustuksilla. (Liite 1) Työpajoissa käsiteltiin **miksi-**, **mitä-** ja **millainen** -kysymyksiä. Miksi työ on tärkeää, mitä ovat työn tärkeimmät tavoitteet, millaisia ovat osallistujien kokemukset aiemmasta luonnon monimuotoisuuteen liittyvästä työstä sekä millainen maakunnan yhteisen LUMO-vision pitäisi olla. Työpajojen pohjalta lähdettiin rakentamaan pääteemojen alle alatavoitteita, jotka muodostavat lähtökohdat tuleville toimenpiteille.

Neljän asiantuntijatyöryhmän (metsät ja suot, maatalousympäristöt ja perinnebiotoopit, vesiluonto sekä rakennettu ympäristö) kanssa kokoonnuttiin uudestaan tammikuussa 2022. Tässä vaiheessa ryhmät keskittyivät lumon edistämisen keinoihin eli **miten**-kysymyksiin. Näin ohjelman laadintaan saatiin arvokasta tietoa osallistujien kokemuksista eri keinoista ja vaikuttamisen mahdollisuuksista.

Asiantuntijoiden kanssa muotoiltuja linjauksia työstettiin myös päättäjien kanssa. Viimeinen työpaja pidettiin Pirkanmaan maakuntahallituksen ympäristö- ja ilmastojaostolle 22.2.2022. Sen tavoitteena oli selventää päätöksentekijöille ja heidän kanssaan **mihin lumo-ohjelmassa sitoudutaan**.

Alla oleva kaavio kuvaa valmistelun eri vaiheita ja työpajoja:

Kuva 4: Pirkanmaan LUMO-ohjelmaa on valmisteltu useissa eri työpajoissa asiantuntijoiden ja sidosryhmien tuella.

Ohjelmaluonnos viimeisteltiin tiiviissä vuorovaikutuksessa Pirkanmaan ELY-keskuksen ja Pirkanmaan liiton luotsaaman ohjausryhmän kanssa. Lisäksi luonnos haluttiin avata laajasti kommentoinnille vielä ennen sen viimeistelyä. Ohjelman valmistuttua liitto, ELY-keskus ja ohjausryhmä jatkavat työtä toimintasuunnitelman valmistelun parissa. Vuonna 2022 laadittavassa suunnitelmassa määritellään ohjelman pohjalta tarkemmat toimenpiteet ja niiden yksityiskohdat lumon edistämiseksi sekä eri osapuolten vastuut.

5 Lähteet

EU komissio 2011. Yleistajuinen tiivistelmä. Luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen tähtäävä EU:n toimintasuunnitelma. Saatavilla: WEB-2011-00293-01-00-FI-TRA-00.DOC (europa.eu) TAI Euroopan komissio | Haku (europa.eu)

EU komissio 2020. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Vuoteen 2030 ulottuva EU:n biodiversiteettistrategia. Luonto takaisin osaksi elämäämme. Bryssel 20.5.2020. COM(2020) 380 final.

Hyvärinen, E., Juslén, A., Kemppainen, E., Uddström, A. & Liukko, U.-M. (toim.) 2019. Suomen lajien uhanalaisuus – Punainen kirja 2019. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. Helsinki. 704 s.

Kontula, T., Raunio, A., Lehtikainen, A., Heilala, T., Kolu, S., Liukko, U.-M., Rytteri, T. & Teeriaho, J. 2021: Pirkanmaan uhanalaiset lajit ja luontotyytit. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 20 / 2021. Helsinki.

Kouki, J. 1993. Luonnon monimuotoisuus valtion metsissä — katsaus ekologisiin tutkimustarpeisiin ja suojelun mahdollisuuksiin. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 11:1-88.

Wilson, E.O. 1995. Elämän monimuotoisuus. 464 s. Art House. Helsinki.

Ympäristöministeriö 2022: Ekologinen siirtymä luonnon monimuotoisuuspolitiikassa. Biodiversiteettitieteen 2021 tulokset. Ympäristöministeriön julkaisu 2022:1.

6 Liitteet

6.1 Liite 1: Työpajojen alustukset ja sisältö, kooste

Työpajat, 1. kierros

Kunnat 8.6.2021, Miten Pirkanmaan LUMO-ohjelma voisi hyödyttää kuntien luontotyötä?

Kuntien toimintakentän yhteydet maakunnalliseen luonnon monimuotoisuusohjelmaan.

Järjestöt 8.9.2021, Millä tavoin järjestöt voisivat osallistua LUMO-ohjelman toteutukseen?

Olemassa olevat hyvät ja huonot käytännöt, uudet ideat. Kansalaisjärjestöjen roolin ja toiminnan vahvistaminen.

Työpajat, 2. kierros

Ensimmäinen kierros käsitteli monimuotoisuusohjelmaa sen suhteen, *mitä* tulisi tehdä ja *miksi*, pohjautuen osallistujien omiin kokemuksiin ja näkemyksiin. Työpajoissa avattiin asiaa laajasti, mm. seuraavista näkökulmista: monimuotoisuusohjelman tärkeimmät tavoitteet, aiemmat kokemukset monimuotoisuuden edistämisen toimenpiteistä, prosesseista ja ohjelmatyöstä, sekä miten monimuotoisuus ja sen edistäminen voi hyödyttää myös itse toimijoita.

Kunnat ja seurakunnat 5.11.2021, Monimuotoisuuden merkitys ja edistäminen – kuntien ja seurakuntien roolit

Alustukset:

- Katri Laihosalo / Tampereen kaupunki: Monimuotoisuusohjelman laadintaprosessi ja kunnan sisäinen vuorovaikutus
- Vesa Vanninen / Pirkkalan kunta: Monimuotoisuuden tukeminen kunnan toimenpitein
- Teemu Salminen / Sääksmäen seurakunta: Seurakuntien työ monimuotoisuuden puolesta
- Annika Uddström / SYKE: Luontokunnat-verkoston resurssit ja hyödyt LUMO-työlle

Ryhmäkeskustelut maakuntatasoisen LUMO-työn mahdollisuuksista ja haasteista

Järjestöt 9.11.2021, Monimuotoisuuden merkitys ja edistäminen – järjestöjen roolit

Alustukset:

- Anne Hirvonen / SLL Pirkanmaa: Luontojärjestöt kuntien ja maakunnan ohjelmatyössä
- Heikki Holsti / KVVY: Vesiympäristön hoito ja seuranta pitkäjänteisessä hoitotyössä
- Markus Nissinen / MTK (tallenteena): Luonnon monimuotoisuuden edistäminen maa- ja metsätaloudessa
- Annika Uddström / SYKE: Luontokunnat-verkoston resurssit ja hyödyt LUMO-työlle

Ryhmäkeskustelut maakuntatasoisen LUMO-työstä sekä järjestöjen roolista

Asiantuntijatyöpaja 1, 30.11.2021, Metsät & suot + vesistöt

Alustukset:

- Kati Salovaara: Pirkanmaan lumo 2022–2030 sekä Pirkanmaan uhanalaiset lajit ja luontotyytit
- Pekka Tuomisto: Suojelusopimukset metsäluonnon monimuotoisuuden puolesta
- Heikki Holsti: Vesiympäristön hoito ja seuranta pitkäjänteisessä hoitotyössä

Ryhmäkeskustelut: Asiantuntijanäkökulmat maakuntatasoiseen LUMO-työhön

Asiantuntijatyöpaja 2, 11.11.2021, Maatalous ja rakennettu ympäristö

Alustukset:

- Elisa Lähde: Kaupunkiympäristön vihreä infra ja monitoiminnallisuus
- Sanna Söderlund: Regeneratiivinen maanviljely monimuotoisuuden tukena
- Jere Nieminen: Paremmin, laajemmin ja vaikuttavammin: Biodiversiteetti infrastruktuurien kehittämisenä
- Kati Salovaara: Pirkanmaan lumo 2022–2030 sekä Pirkanmaan uhanalaiset lajit ja luontotyytit

Ryhmäkeskustelut: Asiantuntijanäkökulmat maakuntatasoiseen LUMO-työhön

Työpajat, 3. kierros

Toisella kierroksella käsiteltiin asiantuntijaryhmien kanssa aiemmissa työpajoissa käytyä keskustelua, valmisteltiin yhteisen lumo-ohjelman linjauksia (painopisteitä) toisaalta ryhmän erikoisteeman kannalta, toisaalta yleisesti ja yhteisesti. Käsiteltiin viittatoista kysymystä, joiden avulla tuotettiin lumo-ohjelman sisältöä painopistealueittain. Kysymysten tavoitteena oli konkretisoida aiemmin esiin tuotuja tavoitteita erityisesti näkökulmasta *miten* edistetään.

Asiantuntijatyöpaja 3, 11.1. Maatalous ja rakennettu ympäristö

Millä linjauksilla ja toimenpiteillä voitaisiin vahvistaa luonnon monimuotoisuutta Pirkanmaalla maatalouden ja rakennetun ympäristön näkökulmasta?

Asiantuntijatyöpaja 4, 2.2.2022, Metsät & suot + vesistöt

Millä linjauksilla ja toimenpiteillä voitaisiin vahvistaa luonnon monimuotoisuutta Pirkanmaalla metsien ja vesistöjen näkökulmasta?

Työpaja, 4. kierros

Maakuntahallituksen ympäristö- ja ilmastojaoston työpaja 22.2.2022

Mihin lumo-ohjelmassa sitoudutaan, miten eri osapuolet saadaan mukaan ja miten varmistetaan, että ohjelma on toteuttavissa?

6.2 Liite 2: Ohjausryhmän jäsenet

Pirkanmaan ELY-keskus	Rajala Mari, puheenjohtaja Salovaara Kati (31.12.2021 asti) Tolvanen Kristiina (1.2.2022 alkaen)
Pirkanmaan liitto	Appelqvist Satu Rissanen Ruut-Maaria, varapuheenjohtaja
SLL Pirkanmaa	Hirvonen Anne Raittinen Hannu, varajäsen
Metsäkeskus	Herttuainen Helena Lähteenmäki Ari, varajäsen
MTK	Asikainen Anna-Rosa, varajäsen Nissinen Markus
AhlmanEdu	Ylinen Eeva
Tampereen yliopisto	Nygren Nina
Parkanon kunta	Keskitalo Pentti
Tampereen kaupunki	Nousiainen Anni Willberg Harri
FCG	Nuottajärvi Marja Päivänen Jani (4.3.2022 asti)

6.3 Liite 3: Työpajoihin osallistuneet

Aalto-yliopisto	Elisa Lähde
AhlmanEDU	Eeva Ylinen
	Kaisa Koskelin
Baltic Sea Action Group – Itämeri (BSAG)	Soja Sadeharju
	Sanna Söderlund
FCG Finnish Consulting Group Oy	Jari Kärkkäinen
	Marja Nuottajärvi
	Jani Päivänen
	Ella Stark

Finsilva Oyj
Green Care Pirkanmaa

Hyvä Ihme DESIGN
Ikaalisten kaupunki
Joutsenten reitti
Kangasalan kaupunki

Kangasalan luonto ry
Keuruun kaupunki
Kiinteistöliitto
Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistys ry (KVVY)
Lempäälän kunta

Lempäälän ympäristönsuojeluyhdistys ry (LYSY)
Luonnonvarakeskus LUKE

Maa- ja kotitalousnaiset
Metsä Group
Metsähallitus
Metsäkeskus

Metsänomistajat

MTK

Neova Group

4 h
Nokian kaupunki

Oriveden kaupunginvaltuusto
Parkanon kaupunki

Pirkanmaan ELY-keskus

Pirkanmaan Kalatalouskeskus ry
Pirkanmaan liitto

Juha Hakkarainen
Mirkka Lehtinen
Henriikka Tattari
Minna Hölttä
Jarkko Sorvanto
Petri Rinne
Ruut Rabinowitsch-Jokinen
Katri Tolonen
Sanna Vehviläinen
Markku Välimaa
Helena Vilenius
Jorma Koutonen
Heikki Holsti
Tuija Selänpää
Kati Skippari
Sini Suontausta
Sirkka Pyhälä
Terho Hyvönen
Markku Saarinen
Riikka Söyrinki
Jukka Suhonen
Reijo Hokkanen
Helena Herttuainen
Ari Lähteenmäki
Päivi Tiiva
Miika Bucktman
Pekka Tuomisto
Anna-Kaisa Jaakkola
Mikko Kriikku
Visa Merikoski
Markus Nissinen
Päivi Karila
Irma Tommila
Sampo Juhajoki
Roope Lehto
Ville Selonen
Marjo Mäkinen-Aakula
Pentti Keskitalo
Kirsi Nieminen
Marika Arrajoki-Alanen
Soili Ingelin
Anne Mäkynen
Mari Rajala
Kati Salovaara
Salla Taskinen
Kristiina Tolvanen
Johanna Möttönen
Satu Appelqvist
Hanna Djupsjöbacka
Liisa Hyttinen
Marko Mäkinen
Ruut-Maaria Rissanen

Pirkkalan kunta

Pro Agria Etelä-Suomi

Pälkäneen kunta

Rudus

Suomen luonnonsuojeluliitto Pirkanmaan piiri ry

Suomen luonto- ja ympäristökoulujen liitto ry

Suomen riistakeskus

Suomen ympäristökeskus SYKE

Sääksmäen seurakunta

Tampereen perussuomalaiset

Tampereen kaupunki

Tampereen kaupunkiseutu

Tampereen seurakuntayhtymä

Tampereen korkeakouluysteisö

UPM

Valkeakosken kaupunki

Vanajavesikeskus

Vasemmistoliitto

Villi Vyöhyke ry

Virtavesiyhdistys Virho ry

Ylä-Satakunnan ympäristöyhdistys YSY

Ylöjärven kaupunki

Eeva-Maria Suontakanen

Miina Vainio

Kalle Salovaara

Vesa Vanninen

Laura Puolamäki

Elina Heinonen

Lotta Kolli

Larissa Heinämäki

Anne Hirvonen

Sari Hämäläinen

Johanna Sunikka

Marko Mikkola

Kimmo Syrjänen

Annika Uddström

Teemu Salminen

Lassi Kaleva

Suvi Holm

Katri Laihosalo

Kaisa Mustajärvi

Anni Nousiainen

Olli Vakkala

Antti Lippo

Matti Neulainen

Sari Peltonen

Eveliina Asikainen

Nina Nygren

Juha Rissanen

Heli Viiri

Outi Kanerva

Alf Lindström

Salla Syrjänen

Sanni Johansen

Virva-Mari Rask

Jere Nieminen

Laura Valkama

Tuomas Rinne

Arja Pihlaja

Kaisu Wallin